

Kiema, Petri

Working Paper

Ulkomaisten luottojen säätely pääpiirteissään

Bank of Finland Discussion Papers, No. 15/1991

Provided in Cooperation with:

Bank of Finland, Helsinki

Suggested Citation: Kiema, Petri (1991) : Ulkomaisten luottojen säätely pääpiirteissään, Bank of Finland Discussion Papers, No. 15/1991, ISBN 951-686-291-8, Bank of Finland, Helsinki, <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-201808011825>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/211618>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

15/91

Petri Kiema
27.8.1991

ULKOMAISTEN LUOTTOJEN SÄÄTELY PÄÄPIIRTEISSÄÄN

Suomen Pankki
PL 160, 00101 HELSINKI
☎ (90) 1831

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA 15/91

Petri Kiema

Suomen Pankin tilasto-osasto

27.8.1991

ULKOMAISTEN LUOTTOJEN SÄÄTELY PÄÄPIIRTEISSÄÄN

ISBN 951-686-291-8
ISSN 0785-3572

Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1991

SISÄLLYSLUETTELO

sivu

1	JOHDANTO	5
2	NS. VANHAT LAINAT 1940- JA 1950-LUVULLA	6
3	ULKOMAINEN LUOTONOTTO	7
3.1	Rahoituslainat	7
3.1.1	Pitkäaikaiset lainat	7
	40 prosentin luvat	7
	Vuosipohjaiset luottokiintiöt	11
	Oman toiminnan rahoitus	14
3.1.2	Lyhytaikaiset lainat	17
	Taustaa	17
	Vientisaamisen rahoitus	17
	Viennin valmistusaikainen rahoitus	19
	Puutavaraennakot	20
	Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tukijärjestelyt	21
	Ylivarastorahoitus	22
	Projektiviennin rahoitus	22
	Tuonnin rahoitusluotot	23
	Väliaikais- ja muu rahoitus	24
3.2	Tuonnin toimitusluotot eli maksuajat	25
3.2.1	Lyhytaikaiset toimitusluotot	25
3.2.2	Pitkäaikaiset toimitusluotot	28
4	ULKOMAINEN LUOTONANTO	31
5	ULKOMAISET VAKUUDET	33
5.1	Vakuuden antaminen	33
5.2	Vakuuden ottaminen	34

1 JOHDANTO

Suomessa voimassa ollut ja vähäiseltä osin vieläkin voimassa oleva valuutansäännöstely on historiansa aikana erityisen painokkaasti kohdistunut ulkomaisiin pääomanliikkeisiin. Suomen kaltaisen pääomaa tuovan maan kannalta ulkomainen luotonotto on ainakin pitkän ajan kannalta tarkastellen muodostunut näiden pääomanliikkeiden tärkeimmäksi osaksi.

Tämä esitys tarkastelee ulkomaisia luottoja - niin luotonottoa kuin -antoakin - koskevaa säätelyä sekä itse valuuttamääräysten että Suomen Pankin noudattaman käytännön pohjalta.

Vaikka ulkomaiseen tavarakauppaan liittyvät maksut, erityisesti lyhytaikainen tuontivelka, onkin valuuttamääräyksissä yleensä erotettu varsinaisista luotoista, ne kuitenkin tässä esityksessä rinnastetaan luottoihin, joskin niitä käsitellään erillisessä kappaleessa.

Ulkomaisia vakuuksia koskevat määräykset taas on usein annettu samoissa yhteyksissä luottojen kanssa. Näin ollen myös vakuuksia koskevaa säätelyä käsitellään lyhyesti esityksen lopussa.

Yksityishenkilöiden pääomansiirrot sen sijaan eivät kuulu tämän esityksen piiriin, nehän on valuuttamääräyksissä yleensä käsitelty omana kokonaisuutenaan myös luottojen osalta. Lisäksi on todettava, että yksityishenkilöiden ulkomainen luotonotto on ollut käytännöllisesti katsoen kielletty koko nyt käsiteltävän tarkasteluajanjakson.

Tarkastelun ajanjakso ulottuu 1960-luvulta nykyhetkeen. Vaikka valuutansäännöstely oli Suomessa ollut voimassa jo vuosikymmeniä aikaisemminkin, valittiin tarkastelun ajalliseksi lähtökohdaksi 1960-luku, koska voidaan katsoa, että vasta ns. euromarkkinoiden synty ja muunkin

ulkomaisen rahoituksen parantunut saatavuus 1960-luvulla loivat todellisen tarpeen uudentyyppiselle, määrätyn kriteerein toteutettavalle ulkomaisten luottojen säätelylle. Tarkoitus on kuitenkin lyhyesti käsitellä myös ajanjaksoa toisesta maailmansodasta 1960-luvulle.

Lähteinä tarkastelussa on käytetty varsinaisia säädöksiä, säätelyn toteuttamisesta vastanneiden Suomen Pankin yksiköiden, lähinnä ulkomaisten pääomanliikkeiden osaston (myöhemmin ulkomaisen rahoituksen osasto) ja valuuttantarkkailuosaston arkistoaineistoa sekä Suomen Pankin johtokunnan ja luottotoimikunnan pöytäkirjoja. Hyvää taustatukea on löytynyt myös eräistä tätä aihepiiriä käsittelevistä selvityksistä. Mainittakoon näistä Juhani Laurilan vuonna 1982 valmistunut tutkimus "Ulkomaiset pääomanliikkeet 1970-luvulla", Antti Ilmasen Helsingin yliopiston piirissä 1986 tekemä tutkielma "Valuutansäännöstely ja valuuttalainsäädäntö Suomessa vuodesta 1939 lähtien" sekä Päivikki Lehto-Sinisalon juuri (1991) valmistunut selvitys "Valuutansäännöstelyn vuosikymmenet".

2 NS. VANHAT LAINAT 1940- JA 1950-LUVULLA

Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä, 1940- ja 1950-luvulla, ei ulkomaisen luotonoton säätely ollut vielä tarpeen myöhemmin sovelletussa mielessä, vaikka sekä valtioneuvostolla että Suomen Pankilla toki olikin muodolliset säätelyvaltuudet.

Tuona aikana saadut lainat olivat suurimmalta osin tavalla tai toisella erikoistapauksia ainakin nykyisten mittapuiden mukaan. Osin ne olivat valtioiden, lähinnä Yhdysvaltojen ja Ruotsin, tai valtiollisten laitosten lainoja Suomen valtiolle, ja ne liittyivät usein tälläisten valtion laitosten tai Suomen kansanhuolto-organisaation suuriin tavarahankintoihin, kuten esim. Yhdysvaltojen ylijäämävarastoista tehtyjen ostojen rahoitus tai elintarvikeluotot Brasilialta ja Argentiinalta.

Varsinkin 1950- ja 1960-luvulla saatiin lukuisia lainoja myös Maailmanpankilta, joka pyrki tarkkaan varmistamaan lainavarojen käytön hyväksytyihin kohteisiin. Erityisesti alkuvaiheessa nämäkin lainat kohdistettiin mielellään valtiolle tai jopa Suomen Pankille, myöhemmin usein myös erityisrahoituslaitoksille, kuten Mortgage Bank of Finland Oy:lle, joka alkuaan perustettiin juuri Maailmanpankin lainoja välittämään, tai Teollistamisrahasto Oy:lle. Myöskään yritysten saamat suhteellisen harvalukuiset lainat eivät juuri olleet aivan tavanmukaisia nykyisessä mielessä. Osa niistä oli emoyhtiöiden täkäläisille tyttärilleen suuntaamaa tukea, mutta useat myös liittyivät johonkin tavaratoimitukseen, joka lainansaajan tuli suorittaa.

Lainateknisesti ottaen joukossa oli kuitenkin myös aivan tavallisia obligaatiolainoja, jotka valtio laski liikkeeseen lähinnä Yhdysvaltojen markkinoilla, sekä muutamia suomalaisille yrityksille myönnettyjä pankkilainoja. Erityisesti viimeksi mainitut jäivät kuitenkin vielä sodan jälkeen suhteellisen harvalukuisiksi, eikä valuuttaviranomaisilla ollut syytä rajoittaa niiden saantia varsinkaan, kun lainoilla rahoitettiin varsin suotavia tuotannollisia investointeja.

3 ULKOMAINEN LUOTONOTTO

3.1 Rahoituslainat

3.1.1 Pitkäaikaiset lainat

40 prosentin luvat

Koko 1960-luvun ajan ja vielä pitkälle 1970-luvulle Suomen Pankki salli pitkäaikaisten rahoituslainojen käytön pääasiassa suurten teollisten investointien rahoittamiseen. Ulkomaisen rahoituksen osuus hankkeen pääomantarpeesta sai nousta yleensä 40 prosenttiin; loput 60 % oli löydettävä kotimaasta. Pääperiaatteena

oli lisäksi, että oman rahoituksen osuus olisi vähintään 20 %.

Joitakin suuria ja pitkävaikutteisia lupia annettiin myös suurimmille kaupunkikunnille ja muutamissa tapauksissa vähän pienemmillekin kunnille, jos näillä oli mittavia energiainvestointeja tekeillä. Myös valtio oli noina aikoina, kuten myöhemminkin, merkittävä luotonottaja, joka valuutansäännöstelyn kannalta poikkesi kaikista muista. Valtion luotonottoa säätelivät lähinnä sen omat rahoitustarpeet sekä tilanne kansainvälisillä pääomamarkkinoilla. Suomen Pankin luvat olivat muodollisuuksia, ja pankki oli yleensä selvillä valtion suunnitelmista.

Merkittävimmän osan luotoista luvan saaneet yritykset ottivat suoraan ulkomaisista lähteistä, mutta jonkin verran ulkomaista rahoitusta kanavoitui myös erityisrahoituslaitosten - esim. Teollistamisrahasto Oy:n tai Mortgage Bank of Finland Oy:n - kautta lähinnä vähemmän tunnetuille ja pienemmille lainansaajille. Nämä erityisrahoituslaitokset pyrkivät yleensä ottamaan, Suomen Pankin luvalla tietysti, silloisiin oloihin nähden verraten suuria lainoja, usein joukkovelkakirjalainoja, jotka sitten jaettiin eri asiakkaille. Muutamissa poikkeustapauksissa luotonotto järjestettiin siten, että jokin suomalainen valuuttapankki sai luvan ottaa lainan ja antaa sen sitten sellaisenaan tietyn yritysasiakkaansa investointien rahoitukseen.

Kun noudatettu käytäntö kuitenkin selvästi painottui suurten yritysten rahoitustarpeisiin, päätti Suomen Pankki vuonna 1974 sallia valuuttapankkien ottavan pankkikohtaisten kiintiöiden rajoissa luottoa lähinnä pieneköjä yrityksiä varten. Pankkien kiintiöt olivat suhteellisen vaatimattomat, 5 - 10 milj. dollaria, ja kukin niiden nojalla järjestetty luotto edellytti vielä Suomen Pankin tapauskohtaista lupaa. Tarkoitus oli käyttää kiintiöt kokonaan vuoden 1974 aikana, mutta kun tämä ei

toteutunut, rahoitusjärjestelyjä jatkettiin vielä vuoden 1975 puolelle.

Ulkomaisista lähteistä otettujen lainojen lupakäytäntö oli, kuten myöhemminkin, kaksivaiheinen siten, että ensin annettiin periaatelupa ja lopullinen luotonottolupa vasta sitten, kun yksityiskohtaiset lainaehdot oli esitetty Suomen Pankille.

Ehdoissa kiinnitettiin huomiota lähinnä rahoituskustannuksiin, joiden edellytettiin olevan hyvää markkinatasoa, niin kuin ne useimmiten olivatkin. Luottoaika ei yleensä ollut näissä tapauksissa merkittävä hyväksymiskriteeri; periaatteessa yritykset saattoivat ottaa niin pitkiä lainoja kuin tarjolla oli. Suomen Pankki katsoi tuolloin, kuten vielä paljon myöhemminkin, maan hyvän luottokelpoisuuden varjelemisen kuuluvan rooliinsa. Tämä ei ilmennyt pelkästään rahoituskustannusten tarkkailuna, vaan myös siten, että kansainvälisillä pääomamarkkinoilla tapahtuvien joukkovelkakirjaemissioiden ajoitusta pyrittiin valvomaan melkoisen pikkutarkasti jonotuslistan avulla yhteensattumien välttämiseksi.

Kuriositeetin vuoksi voitaneen mainita, että vielä 1960-luvulla Suomen Pankin lopulliseen luotonottolupaan saattoi liittyä eräänlaisena kylkiäisenä ns. valuuttasitoumus, jossa Suomen Pankki sitoutui lainamaksujen eräntyessä asettamaan tarpeellisen määrän ko. valuuttaa luotonottajan käytettäväksi, markkoja vastaan tietenkin. Tämä sitoumus annettiin aina luotonottajan sitä pyytäessä. Pyyntö puolestaan perustui ulkomaisen lainanantajan vaatimukseen. Valuuttasitoumus ei ollut ilmainen, vaan siitä perittiin provisio. Vasta vuonna 1971 johtokunta päätti luopua näistä sitoumuksista, koska niiden nähtiin olevan jääne heti sodanjälkeisiltä epävarmoilta ajoilta ja koska provision perimisen juridinen perustakaan ei ollut ristiriidaton. Valuuttasitoumus korvattiin sitten lainalupaan automaattisesti kuuluvalla lausumalla, jossa

Suomen Pankki sitoutui vain aikanaan hyväksymään valuutan siirrot.

Vaikka Suomen Pankki suhtautui sinänsä myönteisesti ulkomaiseen luotonottoon vielä 1970-luvun alkupuolella, katsoi se kuitenkin tarpeelliseksi kansantalouden ylikuumenemisvaaran vuoksi pyrkiä tiukemmin säätelemään tätä kautta tulevaa pääomavirtaa. Tämän vuoksi otettiin vuonna 1973 käyttöön pääomantuontitalletukset. Käytännössä tämä järjestelmä edellytti, että tietty osa nostetuista lainavaroista talletettiin Suomen Pankkiin, jotta näin osaltaan neutraloitaisiin pääomantuonnin kotimaisia likviditeettivaikutuksia. Talletettava määrä oli tapauskohtaisesti Suomen Pankin harkinnassa, ja talletuspakkoa sovellettiin suhdannetilanteen ja lainan käyttötarkoituksen mukaan useimmiten vain silloin, kun laina joko suotuisan markkinatilanteen tai muun syyn takia nostettiin hyväksytyyn rahoitustarpeeseen nähden liian aikaisin. Alkuaan oli tarkoitus, että talletusajat jäisivät suhteellisen lyhyiksi, yleensä vuotta lyhyemmiksi. Usein näin tapahtuikin, mutta monissa tapauksissa talletusajkoja jouduttiin pidentämään, ja tällöin vuoden raja ylitettiin reippaasti. Suomen Pankki maksoi pääomantuontitalletuksille korkoa. Aluksi korko yleensä vastasi tallettajan lainastaan maksamaa korkoa, mutta pian se muutettiin Suomen Pankin vastaavasta talletuksesta saamaksi koroksi pankin kuluilla kuitenkin vähennettynä. Pankki saattoi tosin edelleenkin maksaa tallettajan lainakoron, mikäli se selvästi ylitti vastaavasta, yleensä lyhytaikaisesta talletuksesta saadun koron.

Vaikka talletusjärjestelmää ei ole kumottu virallisesti, sen varsinainen soveltaminen jäi käytännöllisesti katsoen muutama vuoteen, eivätkä talletetut määrät koskaan yltäneet todella merkittäviin osuuksiin pääomantuonnista. Suhteellisesti eniten talletuksia otettiin vuonna 1975, jolloin niiden määrä nousi 14 prosenttiin pitkäaikaisten luottojen nostoista. Pankkien kanssa

1980-luvulla tehtyihin kassavarantosopimuksiin perustuva ulkomaisen luotonoton talletuskäytäntö koski vain kassavarantopohjaan mukaan luettavaa osaa pankkien välittämistä lyhytaikaisista luotoista. Näin ollen se oli luonteeltaan hyvin erilainen ilmiö kuin pääomantuontitalletus, vaikka sitä usein kutsuttiinkin samalla nimellä.

Vuosipohjaiset luottokiintiöt

Pitkäaikaiseen luotonottoon sovellettu lupakäytäntö osoittautui 1970-luvun puoliväliin mennessä aikansa eläneeksi. Investointien 40 prosentin rahoitussääntö oli liian kaavamainen yleisohjeena. Lisäksi se näytti tarjoavan hakijoille hiukan epätervettä pelivaraa. Ajat olivat muuttuneet, ja 1970-luvulla elettiin epävakaimmassa maailmassa kuin edellisellä vuosikymmenellä ja Suomessa myös nopeamman inflaation oloissa. Uuteen ajatteluun siirtymistä auttoi myös se, että Suomen Pankilla oli vuonna 1973 käynnistetyn rahoitustarvetiedustelun ansiosta mahdollisuudet saada entistä parempi kokonaiskuva yritysten hankkeista ja rahoitustarpeista.

Vuosikymmenen puolivälissä eli vuonna 1975 Suomen Pankki kiristi tuntuvasti ulkomaisten luottojen lupakäytäntöä. Tämä johtui siitä, että silloisessa lamatilanteessa pankki alkoi vakavasti huolestua maan luottokelpoisuudesta ja ulkomaisesta velkaantumisesta yleensäkin, olihan Suomen ulkomaisen nettovelan suhde bruttokansantuotteeseen noussut jo yli 19 prosentin.

Samoihin aikoihin siirryttiin ulkomaisen luotonoton mitoituksessa budjettiajatteluun. Suurien luottoa käyttävien yritysten (n. 80) tapauksessa tämä perustui em. rahoitustarvetiedusteluun, mutta otti huomioon myös valtion ulkomaisen rahoituksen sekä sisälsi arvion pienempienkin luotonkäyttäjien osuudesta. Tällaisen budjet-tirakennelman avulla voitiin arvioida suurimmille luotonottajayrityksille eli ns. RTT-yrityksille myönnettävissä oleva lupamäärä kokonaisuudessaan. Koska tieduste-

lulla oli selvitetty näiden yritysten rahoitustarpeita, voitiin muodostaa kriteerit, jotka kunakin vuonna suunnilleen toteuttivat budjetin mukaisen pääomantuonnin tältä osin.

Pääperiaate oli, että rahoitus sai kohdistua nimenomaan investointeihin; näistä laajennusinvestoinnit olivat etusijalla. Korvausinvestoinnit olivat toisella sijalla, ja kolmantena rahoituksen pääkohteena olivat aikaisempien pitkäaikaisten ulkomaisten luottojen ns. ylisuuret kuolelutukset. Tätä vuosittaista lupakiintiökäytäntöä jatkettiin kymmenisen vuotta.

Yksityiskohtainen kriteeristö, johon yritysten luvat siis perustuivat, vaihteli periaatteessa vuosittain. Laajennusinvestointien ulkomainen rahoitus vaihteli yleensä 30:stä 50 prosenttiin, korvausinvestointien taas 10:stä 40 prosenttiin hankkeen pääomantarpeesta. Ylisuurten kuolelutusten konvertointimahdollisuus puolestaan perustui teoreettiseen keskimaksuaikaan, jonka mukaan kunkin yrityksen koko pitkäaikainen ulkomainen lainakannasta jaettiin. Vertaamalla näin saatua lukua todellisiin kuolelutuksiin selvisi mahdollisten ylisuurten ja siis konvertointikelpoisten kuolelutusten määrä. Sovellettu keskimaksuaika vaihteli 5:stä 10 vuoteen jossain määrin toimialastakin riippuen. Jos siis jonakin vuonna keskimaksuaikana käytettiin esim. viittä vuotta, saattoi yritys, jonka pitkäaikaisten luottojen sopimusten mukaiset kuolelutukset tuona vuonna ylittivät viidesosan koko vastaavasta lainakannasta, konvertoida yli menevän osan uudeksi pitkäaikaiseksi luotoksi. Tämän lupakäytännön loppuaikoina 1980-luvulla voitiin kuolelutuksia konvertoida niinkin, ettei kyseisen vuoden kuolelutusmaksuja voinut konvertoida lainkaan, seuraavan vuoden maksuista jo 50 % ja myöhemmistä kuolelutuksista vaikka kaikki.

Kuten aiemmin todettiin, pyrki Suomen Pankki 1970-luvun puolivälissä ylläpitämään hyvin tiukkaa lupapolitiikkaa. Paradoksaalista kyllä juuri samoihin aikoihin jouduttiin

pitkäaikaisella ulkomaisella luotolla rahoittamaan myös useiden suurten yritysten yleisiä rahoitusvajeita, siis käyttöpääomantarvettakin.

Samankaltaista kriteeristöä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan soveltamaan myös rahoitustarvetiedustelun ulkopuolelle jääneiden yritysten hakemuksiin. Paitsi varsinaisia vuosittaisia luottokiintiöitä, jotka 1980-luvulla joitakin kertoja jouduttiin antamaan jopa eri vuosipuoliskoille jaettuina, saattoivat yritykset saada erillisiä luotonottolupia kaikkein suurimpia hankkeita varten. Näissä luvissa pyrittiin ottamaan huomioon myös mahdollinen kotimaisten toimitusluottojen rahoitusjärjestelyyn perustuva luototus. Näitä eri rahoitusmuotoja koordinoitiin Suomen Pankissa käsittelemällä kaikki suuret hakemukset vuonna 1975 perustetussa luottotoimikunnassa.

Kuten edellä todettiin, saivat muutamat erityisrahoituslaitokset Suomen Pankin luvalla välittää asiakkailleen ulkomaista rahoitusta. Suomen Pankki katsoi 1970-luvun lopulla aiheelliseksi täsmentää tätä välitystä koskevia ohjeita ja määräsi tuolloin ulkomaisen rahoituksen enimmäisosuuden kunkin erityisrahoituslaitoksen antolainauskannasta.

Lisäksi edellytettiin, että luotot, joiden valuuttasidonnainen rahoitusosuus ylitti 10 milj. markkaa, oli alistettava Suomen Pankin hyväksyttäväksi. Valuuttasidonnaisen rahoituksen osuus koko hankkeen pääomantarpeesta ei myöskään saanut ylittää tiettyä prosenttiosuutta. Aluksi tuo osuus oli 40 %, mutta vuonna 1979 se korotettiin 50 prosentiksi.

Myös valuuttapankkien mahdollisuuksia välittää ulkomaista rahoitusta suomalaisille asiakkailleen parannettiin. Vuonna 1982 valuuttapankit saivat oikeuden lainakonsortion jäseninä myöntää enintään puolet suomalaiselle annettavasta ulkomaisesta lainasta. Tämä rajoitus pois-

tettiin vuonna 1984, jolloin valuuttapankki saattoi siis yksinkin välittää tällaisen lainan. Toisaalta pian tämän jälkeen, alkuvuodesta 1985 lähtien, Suomen Pankki ryhtyi rajoittamaan valuuttapankkien mahdollisuuksia myöntää kotimaisia valuuttamääräisiä luottoja eli ns. fennoluottoja.

Myös valuuttapankkien omien ulkomaisten suorien sijoitusten rahoitus helpottui vuonna 1982, kun osakepääomasijoitusten ulkomainen jälleenrahoitus sai nousta 75 prosenttiin ja subordinated-luottojen jälleenrahoitus aina 100 prosenttiin. Pari vuotta myöhemmin eli vuonna 1984 käytäntöä tiukennettiin siten, että sijoitusten jälleenrahoitusmahdollisuus tutkittiin tarkemmin tapauksittain.

Aivan kaikki muutkaan määräysten muutokset 1980-luvulla eivät käyneet liberaalimpaan suuntaan. Vuonna 1985 Suomen Pankki joutui lopettamaan Helsingin pörssissä noteerattujen markkamääräisten joukkovelkakirjojen myynnin ulkomaille ylimääräisen likviditeettitulvan patoamiseksi, koska tällainen arvopaperikauppa oli lyhyen ajan kuluessa vilkastunut suuresti. Noin vuotta myöhemmin tätä päätöstä hieman lievennettiin: ulkomaille asuva sai nyt ostaa markkapapereita aiemmin hankittujen vastaavien papereiden tuotolla tai niiden myynnistä saaduilla varoilla.

Suunnilleen samaan aikaan hyväksyttiin periaatteessa myös pitkäaikaisten vientisaamisten ulkomainen rahoitus.

Oman toiminnan rahoitus

Rahamarkkinoiden vapautuminen ja jäljellä olevan valutansäännöstelyn asteittainen purkaminen johtivat luonnollisesti myös ulkomaista luotonottoa koskevien määräysten muuttamiseen 1980-luvun jälkipuoliskolla. Näin alkoi tämän säätelyn käytännössä viimeinen, selkeästi aiemmista erottuva kausi, jolle oli tunnusomaista

luotonottajien suhteellisen suuri vapaus käyttää pitkäaikaisia ulkomaisia lainoja oman toimintansa rahoittamiseen.

Uuden säätelyvaiheen ensimmäinen askel liittyi keskikorosäätelyn lopettamiseen, ja se otettiin vuonna 1986, jolloin tehdasteollisuutta tai varustamotoimintaa harjoittavat yritykset pääsivät ottamaan vähintään viiden vuoden pituisia luottoja ilman muita määrällisiä rajoituksia kuin oman toiminnan rahoittamisen vaatimus. Annetut määräykset edellyttivät, että luottoehdot vielä esitettiin Suomen Pankin hyväksyttäväksi riippumatta siitä, otettiinko luotto suoraan ulkomaisista lähteistä vai suomalaisen rahoituslaitoksen myöntämänä. Lukumääräisesti suurin osa luotoista otettiinkin luoton välitykseen oikeutettujen kotimaisten rahoituslaitosten kautta.

Suomen Pankin hakemuskäsittelyssä nousivat varsinaisia luottoehtoja tärkeämmiksi kysymyksiksi monenlaiset tulokinnat annetusta päätöksestä. Näin pankki joutui lähes heti tekemään eräitä linjanvetoja, jotka sitten jäivät voimaan valuutansäännöstelyn lopulliseen päättymiseen saakka. Tällaisia olivat esim. luotonottomahdollisuus periaatteessa yritysmuodosta riippumatta sekä ns. ammatinharjoittajan oikeus käyttää ulkomaista luottoa vain käyttöomaisuusinvestointien rahoittamiseen.

Suomen Pankki ilmoitti vielä tässäkin yhteydessä pitävänsä luotonottoa markkamääräisten joukkovelkakirjaemissoiden muodossa kiellettyinä.

Vuotta myöhemmin, siis 1987, mahdollisuus vähintään viiden vuoden pituisiin luottoihin annettiin useimpien muidenkin toimialojen yrityksille koko rahoitussektoria sekä asunto- ja kiinteistöyhtiöitä lukuun ottamatta.

Suuresti parantuneet mahdollisuudet ulkomaisen rahoituksen saantiin johtivat eräissä tapauksissa keinottelu- luonteiseen toimintaan ja luottovarojen kierrättämiseen

muihin kuin sallittuihin rahoitustarpeisiin. Tämän johdosta Suomen Pankki vuonna 1988 täsmensi määräyksiään näiden luottojen käytöstä ja kielsi ns. notariaattivaluuttaluottojen välityksen.

Myös viiden vuoden luottoja koskevia määräyksiä muutettiin jälleen vuonna 1988. Nyt vapauttaminen kohdistui kuntasektoriin siten, että kuntien tuotannollisista investoinneista enintään 40 % voitiin rahoittaa ulkomaisella luotolla.

Seuraavana vuonna, siis 1989, liberalisointi jatkui siten, että ensin alkuvuodesta luoton välitykseen oikeutetut kotimaiset rahoituslaitokset saivat luvan tehdä luottopäätöksensä alistamatta niitä etukäteen Suomen Pankin hyväksyttäväksi.

Ulkomaisten portfoliosijoitusten vapauttamisen vuoksi Suomen Pankki alensi myöhemmin samana vuonna viiden vuoden maturiteettivaatimuksen vain yli yhden vuoden keskimaksuajaksi.

Markkamääräisten joukkovelkakirjojen myyntiä koskevaa kieltoa lievennettiin oleellisesti, kun uusien liikkeen laskettavien joukkovelkakirjojen myynti ulkomailta asuville sallittiin 1.2.1990.

Samoihin aikoihin alettiin myös rahoitusyhtiöille myöntää hakemuksesta lupia ulkomaisten luottojen välittämiseen.

Myöhemmin samana vuonna pitkäaikaisen luoton saajien piiriä laajennettiin siten, että luottoa käyttämään pääsivät kaikki yhteisöt lukuun ottamatta kotitalouksiin rinnastettavia asunto- ja kiinteistöyhtiöitä.

Luotonotto suoraan ulkomaisista lähteistä oli edelleenkin Suomen Pankin luvan varaista.

Yksityishenkilöiden ja em. kotitalouksiin rinnastettavien yhteisöjen luotonottoa lukuun ottamatta kaikki rajoitukset kumottiin vihdoinkin vuoden 1991 alusta lähtien.

3.1.2 Lyhytaikaiset lainat

Taustaa

Lyhytaikainen ulkomainen luotonotto on säätelymielessä jyrkästi eronnut pitkäaikaisesta lähinnä siksi, että mahdollisuus rahoituksen käyttöön on pääosin perustunut hyväksytyihin käyttötarkoituksiin, ennen muuta ulkomaankaupan rahoitukseen.

Näin ollen Suomen Pankin noudattama lupakäytäntökään ei ole vähälukuisia poikkeuksia lukuun ottamatta merkinnyt samantyyppisten, luottomääriltään tarkasti rajattujen kertalupien myöntämistä kuin pitkän pääoman tuonnissa.

Lyhytaikaisen luotonoton luvat annettiin yleensä joko toistaiseksi tai määräajaksi, usein vuodeksi, ja niiden nojalla otettua luottoa on rajoittanut vain rahoituskelepoisten transaktioiden määrä. Poikkeusoloissa, tiettyjen toimialojen jouduttua vakaviin vaikeuksiin, on tällaisten alojen yrityksille saatettu järjestää tukea ajallisesti ja määrällisesti tarkoin rajatun lyhytaikaisen rahoituksen avulla.

Toinen monesti esiintynyt piirre lyhytaikaisten rahoitusluottojen säätelyssä oli varsinkin aikaisempina vuosina tietynlainen kotimaisten valuuttapankkien käyttäminen. Jo puhtaasti teknisistäkin syistä oli monissa tapauksissa tarkoituksenmukaisinta antaa esim. tietyt lupakiintiöt raportointivelvollisuuksineen juuri valuuttapankeille, jotta tarkoitettu lopputulos voitiin varmistaa. Toisaalta kuitenkin sellaiset käyttötarkoitukset, kuten vientisaamisten rahoitus ja tuontivelan maksaminen, jotka kaikkein pisimpään kyseisellä sääte-

lykaudella katsottiin rahoituskelpoisiksi, voitiin enim-
män aikaa Suomen Pankin luvalla rahoittaa myös suoraan
ulkomaisista lähteistä luotonottajan valinnan mukaan.
Lyhytaikaisten rahoitusluottojen käyttö edellytti lähes
aina kuukausittaista raportointia Suomen Pankille.

Kuten edellä todettiin, kanavoitui lyhytaikainen ulko-
mainen rahoitus Suomeen suurimmalta osin valuuttapank-
kien kautta. Vasta 1980-luvun lopulla muut kotimaiset
luotonvälittäjät, lähinnä paikallispankit, pääsivät
järjestämään myös lyhytaikaista rahoitusta asiakkail-
leen.

Luoton välittäjillä oli oikeus ja enemmän aikaa velvol-
lisuuskin hankkia myöntämilleen valuutta luotoille ulko-
mainen jälleenrahoitus. Suomen Pankki ei kuitenkaan
säädellyt jälleenrahoituksen maturiteettirakennetta.
Pääasia oli, että valuuttamääräinen ottolainaus vastasi
määräysten mukaan antolainausta ja muita hyväksytyjä
käyttötarkoituksia.

Vientisaamisen rahoitus Suomen Pankki salli jo 1960- ja
1970-luvulla lyhytaikaisten vientisaamisten ulkomaisen
rahoituksen siten, että luotot saivat ajallisesti ulot-
tua tavaran toimituksesta ostajan maksusuoritukseen ja
kattaa saatavan kokonaan. Rahoituksen enimmäispituus oli
kuitenkin rajoitettu 9 kuukauteen.

Suomen Pankki täsmensi tätä rahoitusmahdollisuutta vuon-
na 1978 voimaan tulleilla ohjeilla. Merkittävin muutos
oli kokonaisluottoajan pidennys 12 kuukauteen, joten
rahoitus saattoi nyt kattaa kaikki muodollisesti lyhyt-
aikaiset vientisaamiset.

Nämä määräykset säilyivät jotakuinkin sellaisinaan aina
vuoden 1990 loppuun, jolloin säätelykin tässä suhteessa
päätyi.

Suomen Pankin pankkien kanssa vuonna 1984 solmiman kassavarantosopimuksen mukaan kassavarantopohjaan kuuluivat myös lyhytaikaisten vientisaamisten ja tuontivelkojen rahoittamiseen käytetyt ulkomaiset luotot. Näin ollen tällaiset luottoerät olivat talletusvelvollisuuden alaisia. Saattaakseen yritysten suoraan ulkomaisista lähteistä ottamat vastaavat luotot yhdenvertaisen kohtelun alaisiksi Suomen Pankki määräsi yritykset tekemään vastaavat talletukset näistä luottoeristä. Kassavarantosopimusta ja siis talletusmenettelyä tässä muodossa jatkettiin vuoteen 1990 saakka.

Viennin valmistusaikainen rahoitus

Suomen Pankin suhtautuminen ulkomaisen luoton käyttöön viennin valmistusaikaisessa rahoituksessa on ollut periaatteessa selvän kielteinen. Poikkeuksina tästä pääsäännöstä voidaan pitää lähinnä puunjalostusteollisuuden rahoitustilannetta tilapäisesti helpottaneet erityisjärjestelyt, joita käsitellään enemmän tuonnempana.

Ehkä selvin poikkeama kielteisestä suhtautumisesta on kuitenkin ollut Neuvostoliittoon tilattujen alusten valmistusaikaisen rahoituksen salliminen. Näiden alusten viennissä sovellettu maksukäytäntö muuttui suomalaisista telakoista riippumattomista syistä oleellisesti takapainoisemmaksi vuonna 1984. Telakkateollisuuden kanssa käytöjen neuvottelujen jälkeen Suomen Pankki hyväksyi lyhytaikaisen ulkomaisen luoton käytön maksukäytännön muuttumisesta johtuvan laskennallisen rahoitustarpeen osittaiseksi (40 %) kattamiseksi vuoden 1987 loppuun saakka. Käytännössä luvat, jotka annettiin vuoden 1985 alussa, olivat yrityskohtaisia ja perustuivat tarkkoihin aluskohtaisiin laskelmiin. Jo saman vuoden lopulla rahoituslupaa laajennettiin niin, että lupa sinänsä oli voimassa vuoden 1990 loppuun ja vuosien 1986 ja 1987 ulkomainen rahoitusosuus korotettiin 50 prosenttiin.

Kun mahdollisuudet lähinnä pitkäaikaisen ulkomaisen luoton rahoituksen saantiin 1980-luvun loppupuolella paranivat, ei tälläkään hyväksymisellä enää ollut varsinaista käytännön merkitystä. Nämä yritykset eivät enää luvan loppuvuosina kohdistaneet raporteissaan ulkomaista rahoitusta tähän tarkoitukseen.

Puutavaraennakot

Puutavaraennakolla on ilmeisesti alkuaan tarkoitettu varsinaisen sahatavaran sekä pyöreän puutavaran toimitussopimusten mukaan enakkona maksettavaa kauppahinnan osaa, joka yleensä on ollut 80 %. Tällaisen enakkomaksun saamisen edellytyksenä lienee lähes poikkeuksetta ollut toimittajan puolesta annettu pankkitakaus.

Käytännössä käsitteellä puutavaraennakko on jo vuosikymmenet kuitenkin tarkoitettu lähinnä toimitussopimuksen nojalla otettua lyhytaikaista ulkomaista luottoa. Tämänkin luoton osuus on useimmiten ollut 80, joskus jopa 100 % toimituksen arvosta.

Suomen Pankki hyväksyi tällaisen enakkorahoituksen käytön 1960-luvulla ja vielä 1970-luvun alkupuolella. Viejät saivat ottaa vastaavia ulkomaisia luottoja joko suoraan ulkomaisista lähteistä tai suomalaisilta valuuttapankeilta, mikä oli käytetyin tapa. Jos ostaja todella suoritti varsinaisen enakkomaksun, Suomen Pankki hyväksyi takauksen antamisen.

Syyskuussa 1973 pankki kuitenkin päätti rajoittaa nämä enakkomaksut 50 prosenttiin kauppahinnasta ja määräsi, että tämän osuuden mahdollisesti ylittävä osa oli talletettava Suomen Pankkiin. Toimenpide aiheutui siitä, että sahatavaran viennin arvo oli selvästi noussut ja ennakot siis lisääntyneet, mikä nosti raakapuun hintaa ja kiihdytti inflaatiota. Lisäksi ennakoiden rahamarkkinoita keventävä vaikutus oli kovin epäsuotava silloisessa

suhdannevaiheessa. Kuitenkin jo vuoden 1974 alussa sahatavaran vientikysynnän väheneminen johti rajoituksen kumoamiseen.

Seuraavan kerran Suomen Pankki puuttui tähän ennakkorahoitukseen vuonna 1978. Tuolloin se päätti, että rahoituksen määrä sai olla enintään 40 % sopimuksen arvosta ja rahoitusaika enintään 8 kuukautta. Syynä toimenpiteeseen oli sahatavaranviennin noin 20 prosentin kasvu koko vuonna 1978. Lisäksi päätöstä perusteltiin näkemyksellä, jonka mukaan oli kyse varsin alhaisen jalostusasteen tavarasta, jonka vientiä ei ollut syytä tukea poikkeavin järjestelyin. Sahatavaranviennin kasvaessa voimakkaasti vielä seuraavanakin vuonna Suomen Pankki päätti kokonaan lopettaa ulkomaisen ennakkorahoituksen. Päätös toteutettiin asteittain: heinäkuusta 1979 lähtien rahoituksen määrä pudotettiin 20 prosenttiin sopimuksen arvosta ja rahoitusaika 6 kuukauteen. Saman vuoden syksyllä tämä rahoitusmahdollisuus poistettiin lopullisesti.

Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tukijärjestelyt

Mekaanisen puunjalostusteollisuuden, erityisesti eräiden sahojen, ajauduttua vakaviin vaikeuksiin 1970-luvun puolivälissä Suomen Pankki hyväksyi vuoden 1975 alkupuolella kaksi rahoitusjärjestelyä. Kummassakin järjestelyssä valuuttapankeille annettiin pankkikohtaisten kiintiöiden perusteella mahdollisuus rahoittaa asiakasyrityksiään lyhytaikaisilla ulkomaisilla luotoilla. Pankkikohtaiset kiintiöt vaihtelivat 6:sta 24 milj. dollariin. Kummankin järjestelyn kiintiöiden yhteismäärä oli 63 milj. dollaria ja rahoitusten pituus 6 kuukautta, mutta järjestelyä jatkettiin useita kertoja niin, että rahoitus lopuksi ulottui vuosien 1976 ja 1977 vaihteeseen.

Ylivarastorahoitus

Metsäteollisuuden vaikeudet 1970-luvun puolivälissä koskivat myös kemiallista puunjalostusta. Suomen Pankki katsoi välttämättömäksi tukea myös tätä teollisuutta ulkomaisen luotonoton avulla. Ylimääräinen ulkomainen rahoitus kohdistettiin teollisuuden ylisuuriin tuotevarastoihin antamalla luvat sekä eräille myyntiyhdistyksille että suoraan muutamille alan yrityksille varastoinnin aiheuttaman pääomantarpeen kattamiseen. Ensimmäiset luvat tulivat voimaan vuonna 1975, ja niitä jatkettiin kerran toisensa jälkeen niin, että viimeiset tällaiset rahoitukset purkautuivat vasta vuoden 1979 puolella. Ulkomainen rahoitus sai kattaa tapauksesta riippuen 40 - 75 % ylivarastojen arvosta. Samaan tarkoitukseen annettiin luvat myös eräille valuuttapankeille. Ne saivat asiakkaitaan varten pankkikohtaiset kiintiöt, joiden suuruus oli 12,5 milj. dollaria. Näistäkin rahoituksista muodostui monivaiheisia, kun lupia jouduttiin jatkamaan.

Edellä esitetyt tukitoimet kohdistuivat puunjalostusteollisuuteen, mutta poikkeuksellisesti Suomen Pankki saattoi samoihin aikoihin hyväksyä vastaavaa rahoitusta käytettävän myös kokonaan muun toimialan ylivarastojen ollessa kyseessä.

Projektiviennin rahoitus

Projektiviennin rahoituksella tarkoitetaan ulkomailla toteutettavien projektien, lähinnä rakennus- ja muiden vastaavien projektien paikallisista materiaalihankinnoista sekä palkka- ja kuljetuskustannuksista aiheutuvien rahoitusvajeiden kattamista. Luottoerät, joita on tarvittu tällaisiin paikallisiin ja usein varsin tilapäisiin rahoitustarpeisiin, ovat yleensä olleet hyvin vaatimattomia itse projektien kokoon verrattuna. Näin ollen Suomen Pankki on voinut helposti hyväksyä nämä

luottojärjestelyt, vaikka se hyvin tarkasti ottaen onkin merkinnyt viennin valmistusaikaista rahoitusta.

Käytännössä tämä rahoitus on useimmiten hoidettu avamalla esim. luotollinen tili paikallisessa rahalaitoksessa. Kuten muustakin lyhytaikaisesta rahoituksesta, myös näistä luotoista on pitänyt raportoida kuukausittain Suomen Pankille.

Tuonnin rahoitusluotot

Vaikka lyhytaikaiset tuonnin rahoitusluotot ovat yleensä olleet toimitusluottojen eli siis maksuaikojen vaihtoehto, ei valuutansäännöstely ole suinkaan aina tämän tarkastelujakson aikana kohdellut niitä yhtäläisesti. Se Suomen Pankin periaate, että valuuttapankin välityksellä otettu lyhytaikainen rahoitusluotto ja suoraan ulkomaisista lähteistä otettu vastaava rahoitus ovat toistensa vaihtoehtoja säätelyn kannalta, ei myöskään aina ole pätenyt tuonnin rahoituksen ollessa kyseessä. Vain käteismaksupakon alaisten tavaroiden tilanne on ollut aina sama: niitä ei ole voinut rahoittaa tällä tavoin.

Suomen Pankki salli enintään 6 kuukauden pituisten tuonnin rahoitusluottojen käyttämisen 1960-luvulla ja vielä 1970-luvulle tultaessa. Tällainen tuonnin rahoitus lopetettiin käytännössä kuitenkin jo vuonna 1970, kun valuuttapankkien lyhytaikainen ulkomainen velka oli kasvanut selvästi. Tuojilla oli silti ainakin periaatteessa mahdollisuus suoraan ulkomaiseen rahoitusluottoon: tätä mahdollisuutta tosin käytettiin noihin aikoihin suhteellisen vähän.

Vuonna 1972 palattiin periaatteessa entiseen käytäntöön. Suomen Pankin suhtautuminen valuuttapankkien välittämään rahoitukseen oli kuitenkin edelleen pidättyvää.

Vuoden 1977 lopussa taas sallittiin näiden luottojen käyttäminen myös maksusopimusmaista tapahtuvan tuonnin rahoitukseen, mikä aiemmin oli kiellettyä.

Kaikkien tuonnin rahoitusluottojen enimmäispituudeksi määrättiin kolme kuukautta maaliskuusta 1979 lähtien.

Tiukkaa linjaa jatkettiin seuraavalla vuosikymmenelläkin: vuoden 1981 alusta asetettiin valuuttapankeille pankkikohtaiset kiintiöt tuonnin rahoitusluottoja varten.

Luottoaika pidennettiin jälleen 6 kuukaudeksi vuonna 1983.

Vasta keväällä 1986 luovuttiin valuuttapankkien tuonnin rahoitusluottokiintiöistä, joita pidettiin täysin epätarkoituksenmukaisina.

Kuten vientisaamisten rahoituskin, olivat myös lyhytaikaiset tuonnin rahoitusluotot kassavarantotalletusta vastaavan talletusmenettelyn alaisina vuosina 1984 - 90.

Kaikki tuonnin rahoituksenkin rajoitukset päättyivät viimein vuoden 1990 lopussa.

Väliaikais- ja muu rahoitus

Väliaikaisrahoituksella tarkoitetaan tässä lyhytaikaista luotonottoa silloin, kun suunnitellun pitkäaikaisen luoton nosto lainateknisistä tai markkinasyistä viivästyy. Suomen Pankki on aina sallinut tällaisen väliaikaisrahoituksen silloin, kun se olisi hyväksynyt vastaavan pitkäaikaisen lainankin noston. Väliaikaisrahoituksen hyväksymiseen liittyy aina ehto, että se on konvertoitava pitkäaikaiseksi.

Merkittävä ulkomaisen rahoituksen käyttökohde on ollut myös valuuttapankkien toiminnan, esim. termiiniostojen

ja ulkomaisten arvopaperiostojen, rahoitus. Suomen Pankki on suhtautunut tällaiseen rahoitukseen myönteisesti ja pitänyt sitä osana pankkien normaalia liiketoimintaa.

3.2 Tuonnin toimitusluotot eli maksuajat

Seuraavassa käsitellään tuontitavaran maksamista, lähinnä maksuaikoja koskevaa säätelyä. Tuonnin maksamista ulkomaisen rahoitusluoton avulla käsiteltiin jo edellä erityisesti lyhytaikaisten luottojen kannalta.

3.2.1 Lyhytaikaiset toimitusluotot

Lyhyitä maksuaikoja koskevat määräykset ovat lähinnä palvelleet tuonnin määrällistä säätelyä ja jossain määrin myös tuonnin koostumusta. Niitä ei ole niinkään pidetty varsinaisina luottoasioina. Seuraavassa käsitellään kuitenkin lyhyesti myös näitä määräyksiä.

Tuontitavaran tavallisimmin sovellettua enimmäismaksuaikaa koskevat määräykset olivat 1950-luvun loppupuolella ja 1960-luvun alussa vaihdelleet yllättävänkin paljon, aina 3:sta 12 kuukauteen tavaran maahantulosta tai tullauksesta lukien. Kuudeksi kuukaudeksi tämä maksuaika määrättiin vuonna 1961, jolloin kasvanut tuonti pakotti Suomen Pankin leikkaamaan ajan puoleen entisestä. Tiettyjen tavaranimikeryhmien tapauksessa Suomen Pankki saattoi tuolloin edellyttää maksua jo ennen tullausta tai myöntää tarkoin yksilöidylle tuontitavaralle pitemmänkin maksuajan.

Silloisten määräysten mukaan sallittiin tuonnin ennakkomaksut aina 40 prosenttiin asti tavaran kauppahinnasta. Käytännössä ennakkomaksumenettely koski lähinnä suurehkoja kone- ja laitehankintoja.

Vuonna 1962 Suomen Pankki päätti kauppataseen ongelmien vuoksi saattaa eräät tuontitavararyhmät, joihin kuului lähinnä kulutustavaroita ja erinäisiä raaka-aineita, käteismaksupakon eli ns. RP-järjestelyn alaiseksi. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että nämä tavarat oli maksettava ennen tullausta tai vaihtoehtoisesti Suomen Pankkiin oli tehtävä niiden kauppahintaa vastaava talletus. Käteismaksujärjestelmää tiukennettiin vuonna 1966 siten, että nämä tavarat oli maksettava myös ennen niiden siirtämistä tulli- tai vapaavarastoon tai vapaasatamaan. Vuonna 1967 taas laajennettiin käteismaksupakon alaisten tuontitavaroiden luetteloa. Vuoden 1968 alusta puolestaan ulotettiin mahdollisuus enintään kuuden kuukauden maksuajan käyttöön koskemaan kaikkea tuontia eli käteismaksujärjestelmä näin purettiin.

Jo vuoden 1970 lopulla astui kuitenkin voimaan uusi käteismaksujärjestelmä vaihtotaseen alijäämän johdosta. Seuraavana vuonna, 1971, luovuttiin viitisen vuotta aikaisemmin annetusta määräyksestä maksaa kyseiset tavarat myös ennen niiden siirtämistä tulli- tai vapaavarastoon tai -satamaan ja vuotta myöhemmin käteismaksujärjestelmä kumottiin jälleen. Vuonna 1973 saatettiin kuitenkin voimaan taas uusi käteismaksujärjestelmä lähinnä kulutustavaroita varten. Sen kattavuus oli n. 20 % silloisesta tuonnista. Järjestelmän vaikutusaluetta laajennettiin vuonna 1975.

Vuonna 1976 saatettiin voimaan tuonnin yliaikamaksu, jolla haluttiin hillitä yliaikaisen tuontivelan kasvua. Tätä maksua perittiin ilman Suomen Pankin lupaa tapahtuneista kuuden kuukauden maksuajan ylityksistä. Maksu nousi käytetyn luottoajan mukaan 10:stä 30 prosenttiin maksamattoman luoton määrästä.

Käteismaksujärjestelmää laajennettiin jälleen vuoden 1977 alkupuolella lisäämällä sen piiriin erityisesti kulutustavaroita. Jo samana vuonna järjestelmää vuo-

rostaan supistettiin hiukan eräiden raaka-aineiden osalta. Tämän jälkeen järjestelmä kattoi n. 30 % tuonnista. Seuraavana vuonna listalta jälleen poistettiin raaka-aineita, jolloin järjestelmän kattavuudeksi jäi n. 25 % tuonnista. Vielä saman vuoden eli vuoden 1978 lopulla taas uusi supistus jätti kattavuudeksi enää vain n. 18 % tuonnista. Vuoden 1979 alkupuolella purettiin vihdoin koko käteismaksujärjestelmä.

Alkuvuodesta 1983 alennettiin kuuden kuukauden maksuajan ylityksistä perittäviä yliaikamaksuja 2:sta 12 prosenttiin käytetystä luottoajasta riippuen. Suunnilleen samoihin aikoihin yhdenmukaistettiin kaupintavarastoja koskevia määräyksiä yleisen tuontiluottosäätelyn kanssa. Vielä saman vuoden lopulla annetulla päätöksellä siirrettiin enintään 20 000 markan tuonnin ennakkomaksut automatiikan piiriin. Maksuaikamääräysten liberalisointia jatkettiin edelleen vuonna 1984, jolloin luovutettiin soveltamasta yliaikamaksuja enintään 10 000 markan tullauseriin. Vuoden 1986 alusta yliaikamaksu poistettiin kokonaan. Tuontimaksujen automatiikkarajaksi jäi edelleenkin kuusi kuukautta. Samalla hyväksyttiin ennakkomaksujen suorittaminen aina 50 prosenttiin saakka tilauksesta valmistettavien koneiden ja laitteiden kauppahinnasta tai tapauksissa, joissa tuontitavaran kauppahinta on enintään 50 000 markkaa. Vielä samana vuonna väljennettiin jo uudelleen ennakkomaksujen suorittamista koskevia määräyksiä: vuoden alussa hyväksytyt rajat korotettiin 75 prosenttiin ja 100 000 markkaan. Lisäksi nämä määräykset ulotettiin koskemaan mitä tahansa toimitusvalmista tuontitavaraa.

Viimeiset askeleet tuontimaksujen vapauttamisessa otettiin vuonna 1987, jolloin kaikki enintään 100 000 markan tuontierät siirrettiin automatiikan piiriin. Vihdoin vuonna 1989 vapautettiin kaikki tuontimaksut luvanvaraisuudesta.

3.2.2 Pitkäaikaiset toimitusluotot

Pitkäaikaisilla toimitusluotoilla samoin kuin pitkällä tuonnin rahoitusluotoillakin on rahoitettu lähes pelkääntään varsinaisiksi käyttöomaisuusinvestoinneiksi luonnehdittavia hankintoja, siis teollisuuden tuotantokoneita ja -laitteita, erilaisia työkoneita sekä laivoja ja lentokoneita.

Yleensä Suomen Pankki on sallinut näiden hankintojen rahoittamisen sellaisilla ulkomaisilla luotoilla, jotka sekä maturiteetiltaan että muilta ehdoiltaan ovat suunnilleen vastanneet kansainvälistä kauppatapaa. Suomen Pankki on yleensä suhtautunut samalla tavoin myös vastaavin kuoletusehdoin myönnettyihin tuonnin rahoitusluottoihin eli rahoitusjärjestelyihin, joissa luoton myöntäjä ei ole tavaran toimittaja, vaan ulkomainen rahoituslaitos. Asiaan ei myöskään ainakaan periaatteessa ole vaikuttanut se, hankittiinko tuontitavara varsinaisen kaupan vai pitkäaikaisen vuokrausluoton (rahoitusleasingin) avulla. Täten ei ole ollut tarkoituksenmukaista käsitellä näitä pitkäaikaisia tuonnin rahoitusluottojärjestelyjä varsinaisten rahoituslainojen yhteydessä.

Edellä mainitun kaltaisten käyttöomaisuusinvestointien rahoitus tuontiluotoilla hyväksyttiin 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuoliskolla lähes poikkeuksetta, jos kyse oli teollisuuden - varsinkin vientiteollisuuden tai tuontia korvaavan teollisuuden - ulkomaisista laitehankinnoista. Mainittu kansainvälisen kauppatapan vaatimus heijastui lähinnä suhtautumisessa luottoaikaan. Esim. viiden vuoden luottoaika hyväksyttiin vain todella mitattavien konehankintojen ollessa kyseessä. Pienemmät koneet ja laitteet saivat yleensä enintään kolmen vuoden pituisen rahoitusluvan. Muita toimialoja kuin teollisuutta palveleviin hankintoihin suhtauduttiin tiukemmin, mikä näkyi hyväksytyissä luottoajoissa.

Tällaisia hankintoja olivat esim. erilaiset maansiirto- ja tiekoneet sekä rakennus- ja autonosturit. Mainittakoon, että esim. asfalttiasemille myönnettiin silloisen käytännön mukaan luottoaika, joka ulottui kahden työkauden, siis kahden kesäkauden, päähän laitteiston maahantuonnista. Myös käytettyihin koneisiin suhtauduttiin penseästi. Yleensä luottoaika jäi vuoteen tai kahteen, eikä pitkäaikaista luottoa hyväksytty lainkaan pienehköjen hankintojen ollessa kyseessä.

Kaikkia pitkäaikaisia tuontiluottoja piti kuolettaa tasaisin erin, yleensä puolivuositain, ja luotoksi jäävä osa sai olla enintään 80 % tavaran kauppahinnasta. Näistä perussäännöistä poikettiin verraten harvoin.

Myös ulkomaisten alusten hankintojen yhteydessä yleisenä ohjenuorana oli tietysti kansainvälinen kauppatapa, joka uudisrakennusten ollessa kyseessä merkitsi käytännössä OECD:n antamia suosituksia. Aluksi luottoaika oli enintään kahdeksan vuotta ja luotto-osuus 80 %, mutta myöhemmin 1980-luvun paineissa nämä rajat muuttuivat 10 vuodeksi ja 85 prosentiksi. Käytettyjen aluksien hyväksytyt maksuajat vaihtelivat suuresti laivan iän ja koon mukaan, mutta viittä vuotta pitempää maksuaikaa ei juuri hyväksytty ja luotto-osa pyrittiin pienentämään mielellään 50 - 60 prosenttiin.

Suomen Pankille esitetyt lentokonehankinnat koskivat useimmiten valtiollisen lentoyhtiömme matkustajakoneita. Niiden osalta hyväksyttiin ulkomaisten toimittajien tarjoamat luottoajat, jotka yleensä perustuivat toimittajamaan vientiluottolaitoksen rahoitukseen. Kun tällaisten lentokonehankintojen ulkomainen rahoitus usein koostui useammastakin eri luotosta, saattoi käteisellä maksettava osuus joskus jäädä selvästi alle normaalin 20 prosentin. Myös pienempiä, kuitenkin ehdottomasti ansiolentotoimintaa palvelevia konehankintoja hyväksyttiin. Niitä koskevat päätökset muodostuivat täysin tapauskohtaisiksi hankkeiden suuren vaihtelevuuden vuoksi.

Samoin kuin pitkäaikaiset rahoituslainat myös erilaiset tuonnin rahoitukset piti alistaa Suomen Pankin hyväksyttäväksi yksityiskohtaisine ehtoineen. Luottoajan lisäksi Suomen Pankki kiinnitti huomiota myös rahoituskustannuksiin ja edellytti niiden olevan hyväksyttävää markkinatasoa kuten varsinaisissa rahoituslainoissakin. Käytännössä näin yleensä olikin, ja vain hyvin harvoin lopullinen lainanottolupa jouduttiin epäämään rahoituskustannusten vuoksi.

Rahoitusleasingsopimukset edustivat yleisesti ottaen kalliimpaa tuonnin rahoittamista kuin muut luottomuodot. Näiden ollessa kyseessä katsottiin kuitenkin joskus perustelluksi hyväksyä yleisen markkinatason ylittävät kustannukset, jos tuoja piti ensiarvoisen tärkeänä mahdollisuutta vaihtaa vuokrattu laite nopeasti uutta sukupolvea ja tekniikkaa edustavaan. Näin oli erikoisesti teollisuuden prosessisäätölaitteiden tapauksessa.

Suomen Pankki ei yleensä myöntänyt luotonottolupaa laitteille, jotka tulivat vain myyjän varastoon mahdollista kauppaa odottamaan. Aina edellytettiin tietoa lopullisesta käyttäjästä. Poikkeuksena tästä on mainittava eräät maksusopimusmaista tehdyt konehankinnat.

Rahoituslainojen yhteydessä mainittua pääomantuontitalletusta ei sovellettu toimitusluottoihin.

Hyvin jyrkkä muutos edellä kuvattuun säätelykäytäntöön tapahtui vuonna 1975, jolloin pitkäaikaiset tuontiluotot melkeinpä julistettiin pannaan. Tämä johtui toisaalta siitä, että Suomen Pankin yleislinja ulkomaisen luotonoton suhteen kiristyi oleellisesti, mutta toisaalta myös siitä, että näin haluttiin tukea kilpailevaa kotimaista teollisuutta. Pitkäaikaisiin tuontiluottoihin tiukkaa linjaa sovellettiin kauan eli aina 1980-luvun puolelle huolimatta siitä, että ulkomaisen rahoituksen saantimahdollisuudet taas muuten helpottuivat. Niissäkin tapauksissa, joissa Suomen Pankki ehkä hyväksyi

ulkomaisen hankinnan, jossa käytettiin pitkää tuontiluottoa, pyrittiin luotto-osuutta pienentämään perinteisestä 80 prosentista. Entisenlaiset tuontiluotot olivat mahdollisia melkein vain silloin, kun ne voitiin sisällyttää tuojayrityksen mahdolliseen vuosipohjaiseen luotonkäyttölupaan. Esimerkkinä kriittisestä suhtautumisesta tuontiin noina vuosina voidaan mainita, että luottotoimikunta vielä vuonna 1978 esitti johtokunnalle uudisalusten enimmäisluotto-osuudeksi 60:tä prosenttia, mikä vähensi useinkin edullisen, subventoidun luoton saantimahdollisuuksia Suomeen. Käytännössä laivahankinnat suurina luottoasioina kuitenkin käsiteltiin yleensä tapausittain johtokunnassa, ja suurempiakin luotto-osuuksia hyväksyttiin perustelluissa tapauksissa.

Edellä kuvattu tiukka käytäntö vesittyi jossain määrin vuosien varrella, mutta tietoinen linjanveto entiseen kansainväliseen kauppatapaan perustuvaan säätelyyn palaamisesta tehtiin vasta vuonna 1984.

Varsinkin 1980-luvun jälkipuoliskolla pitkäaikaisten tuontiluottojen säätelyllä ei kuitenkaan enää ollut entistä merkitystä. Tämä johtui siitä, että tuonnin maksamista yleisemminkin koskevia määräyksiä vähitellen lievennettiin, mutta ennen kaikkea siitä, että muun pitkäaikaisen ulkomaisen rahoituksen saamismahdollisuudet oleellisesti paranivat, tosin asteittain.

4 ULKOMAINEN LUOTONANTO

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna ainoaa merkittävää ulkomaille suuntautuvan antolainauksen muotoa ovat edustaneet viennin maksuajat ja vientiin liittyvät rahoitusluotot.

Suomen Pankki on lähes perinteisesti sallinut vientisopimusten solmimisen tavanmukaisin maksu- ja luottoehdoin. Viennin rahoitusluottojen tärkein myöntäjä on tarkasteluajanjaksona ollut Suomen Vientiluotto Oy. Sen

ulkomaisen toiminnan hyväksyminen sisältää itsestään selvyytenä myös rahoituksen ulkomaisille ostajille tai näiden pankeille.

Suomi on tunnetusti ollut pääomia tuova maa. Pääomien vientiin rahoituslainoina ei vielä 1960- ja 1970-luvul- lakaan ollut merkittäviä paineita, eikä se silloisen va- luutansäännöstelyn nojalla ollut juuri mahdollistakaan.

Vuoden 1973 alusta voimaan tulleet määräykset sisälsivät pienen alun luotonannon vapauttamiseen: ulkomaille asu- valle sai tuolloin myöntää enintään 50 000 markan lainan edellyttäen, että lainavarat käytettiin Suomessa.

Vuoden 1986 alusta voimaan tulleissa määräyksissä tämä luottomäärä oli korotettu 100 000 markkaan.

Kun pääomantuontia 1980-luvun loppupuolella vapautet- tiin, liberalisoitiin samalla myös luoton antamista koskevia määräyksiä. Liiketoimintaa harjoittavat yrityk- set saivat vuonna 1989 oikeuden myöntää yli vuoden pi- tuisia luottoja ulkomaille.

Luotonantomahdollisuus laajeni vuonna 1990 edelleen siten, että ulkomaille asuvat saattoivat laskea liikkee- seen pitkäaikaisia markkamääräisiä joukkovelkakirjoja Suomessa.

Koska rahoituslainojen antamisen ulkomaisille luotonot- tajille täytyy katsoa kuuluvan ainakin liikepankkien normaaliin pankkitoimintaan, oli Suomen Pankki 1960- ja 1970-luvulla sallinut valuuttapankkien harjoittaa ns. korkoarbitraasia. Käytännössä tämä merkitsi myös ulko- maista, lähinnä lyhytaikaista luotonantoa.

Pitkäaikaisiin ulkomaille myönnettyihin lainoihin va- luuttapankit pääsivät osallistumaan vuonna 1982, tosin vain enintään 20 prosentin konsortio-osuudella. Tämä prosenttirajoitus poistettiin vuonna 1984, josta lähtien

pankit siis saattoivat yksinkin myöntää pitkäaikaisia lainoja ulkomailla asuville. Tällainen antolainaus edellytti ehdottomasti ulkomaista jälleenrahoitusta.

Valuuttamääräysten lähes kokonaan poistuttua 1.1.1991 tuli myös luotonanto ulkomaille sinänsä vapaaksi kaikille Suomessa asuville.

5 ULKOMAISET VAKUUDET

5.1 Vakuuden antaminen

Jo nyt puheena olevan tarkastelujakson alkuvuosista on vakuuden eli käytännössä yleensä takauksen antaminen ulkomailla asuvalle sallittu, jos vakuus on perustunut joko valuuttamääräysten mukaan sallittuun tai Suomen Pankin erityisluvallaan hyväksymään sopimukseen.

Valuuttapankit saivat kuitenkin valtuudet myöntää vakuuksia myös kaikkien ulkomailla asuvien puolesta samassa tahdissa kuin niiden mahdollisuuksia ulkomaiseen luotonantoonkin laajennettiin. Vuodesta 1982 lähtien ne siis saattoivat osallistua ulkomaiseen takaussyndikaattiin enintään 20 prosentin osuudella ja vuodesta 1985 lähtien ilman rajoituksia.

Valuuttamääräyksissä, jotka tulivat voimaan vuonna 1985, hyväksyttiin vakuuden antaminen Suomessa asuvan puolesta. Suomen Pankin päätöksen sanontaa täsmennettiin seuraavana vuonna niin, että tällaisen vakuuden tuli perustua sallittuun valuuttatoimeen. Vakuuden antaminen siirrettiin automatiikkaan vuonna 1988 lukuun ottamatta ulkomailla asuvan liikkeeseen laskemiin joukkovelkakirjoihin liittyviä vakuuksia. Näin vakuuden antaminen käytännössä vapautui.

5.2 Vakuuden ottaminen

Tarkastelujakson alkupuolella ulkomaisen vakuuden ottaminen oli vapaata. Vasta vuonna 1972 rajattiin sen vastaanottamisen automatiikka vain ulkomailla asuvalta olevan saamisen turvaamiseen. Kuitenkin noudatettu käytäntö muidenkin vakuuksien ottamisessa oli hyvin salliva.

Suomessa toimivien ulkomaisten tytäryhtiöiden puolesta ulkomailta annettuihin, yleensä emoyhtiön antamiin vakuuksiin alettiin suhtautua aiempaa kriittisemmin vuodesta 1978 alkaen. Suomen Pankissa katsottiin tuolloin, että useinkin suurten monikansallisten emoyhtiöiden takaukset antoivat näiden tytäryhtiöille liian vahvan aseman puhtaasti suomalaisiin yrityksiin verrattuna kilpailtaessa niukoista kotimaisista lainapääomista. Erityisen tiukasti suhtauduttiin tšekäläisten myyntiyhtiöiden saamiin vakuuksiin. Niitä hyväksyttiin vain hyvin vähän, ja huomiota kiinnitettiin erityisesti osakapääoman ja vakuuksien suhteeseen.

Valmistusyrietysten suhteen noudatettiin paljon liberaalimpaa linjaa: näissä tarkasteltiin yleensä oman pääoman ja taseen loppusumman suhdetta.

Vakuuden vastaanottamista koskevat määräykset sinänsä muuttuivat periaatteessa samaan tahtiin kuin vakuuden antamistakin koskevat määräykset.

Täten ulkomailla asuvan puolesta annetun vakuuden vastaanottaminen hyväksyttiin vuonna 1985 ja valuuttamääräystekstiä täsmennettiin vuonna 1986 sallitun valuuttatoimen vaatimuksella.

Myös vakuuden vastaanottaminen siirrettiin täyteen automatiikkaan vuonna 1988.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/91 RISTO PELTOKANGAS Usean faktorin korkorakennemallit ja immunisaatio. 1991. 82 s. (ISBN 951-686-274-8)
- 2/91 ANTTI URVAS Volatile Exchange Rates and Speculation - Can the Dollar Movements of the 1980s Be Explained? 1991. 124 s. (ISBN 951-686-275-6)
- 3/91 MIKKO NISKANEN Velkikirjojen hinnoittelu arbitraasimallissa. 1991. 87 s. (ISBN 951-686-276-4)
- 4/91 CHRISTIAN C. STARCK Specifying a Bayesian Vector Autoregression for Short-Run Macroeconomic Forecasting with an Application to Finland. 1991. 35 s. (ISBN 951-686-279-9)
- 5/91 TUOMAS SAARENHEIMO Rahoitusvirtamallit ja kotitalouksien portfoliovalinta. 1991. 132 s. (ISBN 951-686-280-2)
- 6/91 MART SÖRG Uusimmat kehityspiirteet Viron rahataloudessa. 1991. 30 s. (ISBN 951-686-281-0)
- 7/91 TIMO HÄMÄLÄINEN – ARTO KOVANEN International Capital Flows, Deregulation and the Offset Coefficient in Finland 1975–1990. 1991. 18 s. (ISBN 951-686-283-7)
- 8/91 MATTI SUOMINEN Competition in Finnish Banking – Two Tests. 1991. 32 s. (ISBN 951-686-284-5)
- 9/91 SEIJA LAINELA – PEKKA SUTELA Yksityistäminen itäisessä Euroopassa. 1991. 41 s. (ISBN 951-686-285-3)
- 10/91 ERKKI KOSKELA – MATTI VIRÉN Household Saving, Interest Rates, Inflation and Taxation: Some Cross-Country Evidence. 1991. 33 s. (ISBN 951-686-286-1)
- 11/91 MARJO HINKKALA Kansainvälisesti liikkuvan pääoman verotuksesta: erityisesti ulkomaisten suorien investointien kannalta. 1991. 117 s. (ISBN 951-686-287-X)
- 12/91 EDUARD HOCHREITER – ADALBERT KNÖBL Exchange Rate Policy of Austria and Finland. Two Examples of a Peg. 1991. 35 s. (ISBN 951-686-288-8)
- 13/91 KARI TAKALA – SEPPÖ KOSTIAINEN – TIMO HÄMÄLÄINEN Kotitalouksien varallisuuden koostumus, tuotot ja verotus Suomessa vuosina 1960–89. 1991. 95 s. (ISBN 951-686-289-6)
- 14/91 PÄIVIKKI LEHTO-SINISALO Valuutansäännöstelyn vuosikymmenet. 1991. 115 s. (ISBN 951-686-290-X)
- 15/91 PETRI KIEMA Ulkomaisten luottojen säätely pääpiirteissään. 1991. 34 s. (ISBN 951-686-291-8)

